

УДК 631.151:311.3: 33.338

С. В. Фімар,

к. е. н., доцент, доцент кафедри економіки, фінансів та обліку, ПВНЗ "Європейський університет"

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-0432-2587>

В. М. Присяжненко,

аспірант кафедри економіки, фінансів та обліку, ПВНЗ "Європейський університет"

ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0009-3015-1372>

DOI: 10.32702/2306-6792.2025.14.151

ВЕРТИКАЛЬНО ІНТЕГРОВАНІ СТРУКТУРИ У СИСТЕМІ РЕГІОНАЛЬНОГО СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА: СТАТИСТИКА ТА ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ

S. Fimyar,

PhD in Economics, Associate Professor of the Department of Economics, Finance and Accounting, Private Higher Educational Establishment "European University"

V. Prysiashnenko,

Postgraduate Student of the Department of Economics, Finance and Accounting, Private Higher Educational Establishment "European University"

VERTICALLY INTEGRATED STRUCTURES IN THE SYSTEM OF REGIONAL AGRICULTURE: STATISTICS AND STATE REGULATION

В умовах воєнного стану особливої ваги набуває пошук нових точок економічного зростання, здатних стабілізувати внутрішню економіку та забезпечити її стійкий розвиток. Однією з найперспективніших галузей у цьому контексті виступає аграрний сектор, який завдяки своїм ресурсам та виробничому потенціалу може стати ключовим фактором національного економічного відновлення. У статті досліджено трансформацію сучасних форм господарювання у сільському господарстві України та визначено інституційні умови довгострокового зростання аграрного виробництва.

Основну увагу приділено становленню вертикально інтегрованих структур, що охоплюють усі етапи аграрного виробництва — від вирощування сировини до реалізації готової продукції. Проведено аналіз таких структур, зокрема їхньої ефективності, масштабності та впливу на продовольчу безпеку. Показано переваги цих форм (оптимізація витрат, логістики, централізоване управління) і водночас висвітлено недоліки — ризики монополізації ринку, ускладнення доступу до нього малими виробниками, обмеження конкуренції.

Розглянуто особливості розвитку аграрних структур у Київській області як одному з провідних аграрних регіонів країни. Встановлено, що ефективне функціонування таких об'єднань потребує активної участі держави. Державне регулювання діяльності сільськогосподарських суб'єктів реалізується шляхом підтримки кооперативного руху, надання фінансових і податкових стимулів, впровадження цільових програм, а також удосконалення правових механізмів управління аграрним виробництвом. Запропоновано напрями подальшого вдосконалення структури вертикально інтегрованих об'єднань в агросфері.

Under martial law, the issue of identifying new sources of economic growth has become especially relevant, as these are essential for stabilizing Ukraine's internal economy and ensuring its sustainable development. In this context, the agricultural sector emerges as one of the most promising and strategically important areas. With its substantial natural resources, production capacities, and export potential, agriculture can play a key role in national economic recovery. This paper examines the transformation of organizational and economic forms in Ukrainian agriculture, focusing on the institutional foundations necessary for achieving long-term growth.

Particular attention is devoted to the development of vertically integrated structures, which encompass all stages of the agricultural value chain—from raw material production to processing and distribution of final products. The analysis highlights both the advantages of such structures (including cost optimization, enhanced logistics, unified management, and resilience to external shocks) and the disadvantages, such as potential market monopolization, reduced access for small producers, and threats to fair competition.

The paper also considers structural and organizational characteristics of such integrated entities in the agricultural sector of Ukraine, using the Kyiv region as a representative case study due to its leading role in national agri-food production. The results emphasize that the effective operation and growth of vertically integrated agricultural holdings require proactive state involvement. Government regulation in the agricultural sector includes support for cooperative development, provision of financial and tax incentives, implementation of targeted support programs, and refinement of legal and administrative frameworks.

In addition, the article outlines the main directions for improving the structural organization of vertically integrated entities, aiming to enhance their role in the modernization of Ukraine's agro-economic complex, ensure food security, and strengthen the national economy in the face of ongoing geopolitical and economic challenges.

Ключові слова: сільське господарство, драйвери зростання, інтеграція, вертикально-інтегровані структури, кооперація, агрохолдинг.

Key words agriculture, growth drivers, integration, vertically integrated structures, cooperation, agroboldding.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ У ЗАГАЛЬНОМУ ВИГЛЯДІ ТА ЇЇ ЗВ'ЯЗОК ІЗ ВАЖЛИВИМИ НАУКОВИМИ ЧИ ПРАКТИЧНИМИ ЗАВДАННЯМИ

В умовах воєнного стану в Україні особливої актуальності набуває пошук нових джерел економічного зростання, які здатні забезпечити не лише відновлення господарства, а й задовольнити потреби населення в базових товарах, зокрема — в аграрній продукції та продуктах харчування. Аграрний сектор національної економіки посідає провідне місце у структурі ВВП, формуванні валютної виручки та забезпеченні продовольчої безпеки держави. Саме тому розвиток сільського господарства є стратегічним напрямом, що має потенціал стати рушієм стабілізації та подальшого економічного зростання. Проте реалізація цього потенціалу потребує перегляду існуючих форм організації виробництва та впровадження нових, інноваційних підходів до управління, зокрема через становлення нових інституційних форм.

На сучасному етапі особливої уваги заслуговує формування вертикально інтегрованих структур, які об'єднують усі ланки аграрного виробничо-комерційного ланцюга — від вирощування продукції до її переробки, логістики та реалізації на внутрішніх і зовнішніх ринках. Такі структури здатні підвищити ефективність аграрного виробництва, забезпечити стабільність постачань продовольства, знизити витрати та зміцнити продовольчу незалежність держави. Водночас це дозволяє формувати сучас-

ну логістику, оперативно реагувати на виклики ринку та гарантувати населенню доступ до якісної продукції сільського господарства в достатньому обсязі.

Поряд із цим виникає необхідність державного регулювання аграрної сфери, що має бути спрямоване на підтримку інтеграційних процесів, розвиток логістичних потужностей, захист вітчизняного виробника, стимулювання кооперації, а також створення умов для сталого розвитку всіх форм господарювання, включаючи дрібні та середні агровиробництва. З огляду на це, постає завдання наукового аналізу переваг, недоліків і перспектив вертикальної інтеграції в сільському господарстві України як одного з основних інструментів формування ефективної аграрної політики та системи продовольчої безпеки.

АНАЛІЗ ОСНОВНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Питання розвитку аграрного сектора в умовах трансформаційної економіки та впровадження новітніх форм господарювання, зокрема вертикально інтегрованих структур, є предметом активних наукових дискусій. Суттєвий внесок у розробку теоретичних засад аграрної інтеграції зробили такі вчені, як П. Саблук, О. Шпичак, М. Малік, які акцентують увагу на важливості інституційного середовища для сталого розвитку сільського господарства. У роботах цих авторів розкрито природу інтеграційних процесів в аграрній сфері, їх вплив на

ефективність агровиробництва та стабільність продовольчого забезпечення держави.

Дослідження В. Андрійчука та Ю. Лупенка ґрунтуються на економічному аналізі виробничих і фінансових результатів аграрних підприємств, зокрема у контексті формування агропромислових об'єднань та агрохолдингів. Вони відзначають, що інтеграція сприяє посиленню конкурентоспроможності продукції, покращенню логістики та ефективному використанню ресурсів. Водночас окремі публікації вказують на ризики монополізації ринку та послаблення позицій малих і середніх виробників.

У сучасній українській науці все більше уваги приділяється питанням державного регулювання аграрної політики в умовах євроінтеграції. Зокрема, дослідження Т. Осташко [6] та І. Прокопи акцентують на ролі держави в створенні нормативно-правової бази для розвитку інтегрованих структур, формуванні стимулюючого податкового середовища та механізмів фінансової підтримки. Також актуальними є праці, присвячені адаптації аграрного сектору до викликів воєнного стану, зокрема забезпеченню продовольчої безпеки та зміцненню аграрної логістики.

Незважаючи на наявність широкого наукового підґрунтя, слід відзначити потребу в подальшому вивченні структурних змін в аграрному секторі, що відбуваються під впливом нових викликів — економічних, безпекових та екологічних. Саме вивчення особливостей функціонування вертикально інтегрованих аграрних форм господарювання в Україні дозволить розробити ефективні підходи до підтримки національного сільського господарства в умовах сучасних загроз.

ФОРМУВАННЯ ЦІЛЕЙ СТАТТІ

Метою даної наукової статті є комплексне дослідження процесів вертикальної інтеграції у сільському господарстві України в умовах воєнного стану, зокрема в контексті формування та функціонування вертикально інтегрованих об'єднань (ВІО), їхньої ролі у забезпеченні продовольчої безпеки, підвищенні ефективності аграрного виробництва та адаптації до кризових викликів. Стаття спрямована на аналіз інституційних засад, правового регулювання, організаційної структури та економічної доцільності таких об'єднань, а також на окреслення напрямів удосконалення державної політики підтримки аграрної інтеграції з урахуванням потреб післявоєнного відновлення економіки.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

Починаючи з другої половини 1990-х років, із часу здобуття Україною незалежності, одним із ключових напрямів розвитку інтеграційних процесів в аграрному секторі стало формування інтегрованих структур — як вертикальних, так і горизонтальних. Ці процеси набули значного поширення в умовах трансформації аграрної економіки, зростання конкуренції, а також необхідності адаптації до умов ринкового середовища. Станом на сьогодні вертикально інтегровані об'єднання (ВІО) та добровільно інтегровані виробничі (ДІВ) структури вже функціонують у всіх основних галузях сільського господарства та охоплюють більшість регіонів України. Частка таких формувань у загальному обсязі аграрного виробництва продовжує зростати, і наразі вони забезпечують значну частину валової продукції, особливо у стратегічно важливих секторах, таких як вирощування зернових, виробництво м'яса, яєць та продукції птахівництва, де вони виступають домінуючими суб'єктами ринку.

Значущою особливістю є те, що в Україні сформувалося різноманіття інтегрованих структур — як за типом, так і за організаційно-правовою формою. Склад учасників, галузева приналежність, рівень спеціалізації, а також форми власності можуть суттєво відрізнятися. Така різноманітність свідчить про адаптивний характер інтеграційних процесів в умовах сучасної аграрної політики та законодавчого поля.

Основна перевага інтегрованих структур полягає у можливості формування повного виробничо-збутового циклу — від вирощування сировини, її збору, первинної переробки, зберігання, до реалізації кінцевої продукції споживачам або торговельним посередникам. Саме завдяки такій логістичній завершеності забезпечується зниження транзакційних витрат, підвищення ефективності виробництва, а також стабільність поставок на ринку. Особливо важливо, що навіть економічно вразливі агровиробники, включаючись до складу вертикально інтегрованих структур, мають змогу покращити своє фінансове становище, адаптуватися до вимог ринку та реалізовувати свою продукцію на вигідніших умовах [6, с. 12].

В умовах стрімкої трансформації аграрного сектору України важливого значення набуває правове забезпечення функціонування вертикально інтегрованих об'єднань (ВІО) та добровільно інтегрованих виробничих структур (ДІВ), які виступають ключовими інструментами модернізації і підвищення ефективності

Таблиця 1. Найбільші агрохолдинги України за розміром земельного банку

№	Назва агрохолдингу	Характеристика виробничої діяльності	Земельний банк (тис. га)
1	UkrLandFarming	Один з найбільших аграрних холдингів України, що здійснює вертикальну інтеграцію: від вирощування сільськогосподарських культур до їх зберігання, переробки та збуту. Включає 22 області, 3 кліматичні зони, що дозволяє ефективно управляти ризиками.	437,350
2	Kernel	Лідер з експорту зернових культур Чорноморського регіону. Має розвинену інфраструктуру, численні активи, елеватори та термінали, налагоджені логістичні ланцюги.	435,474
3	Миронівський хлібопродукт	Відомий агрохолдинг, що спеціалізується на виробництві м'яса птиці та вирощуванні зернових. Має вертикальну інтеграцію, контролюючи повний цикл виробництва курятини.	346,107
4	Агропросперіс	Один з найбільших виробників та експортерів сільськогосподарських культур Чорноморського регіону. Фінансує та поставляє на експорт більше 2 млн тонн зерна щорічно.	304,613
5	МХП (Миронівський хлібопродукт)	Агропромисловий холдинг, великий вітчизняний лідер, який налічує 20 організацій у семи українських областях. Крім розведення птиці, займається вирощуванням сільськогосподарських культур.	362,000

Джерело: сформовано на основі [8].

сільськогосподарського виробництва. Діяльність цих об'єднань регламентується комплексом законодавчих актів, що забезпечують правову визначеність, організаційно-економічні умови та державний контроль.

Нормативно-правова база, що регулює діяльність ВІО та ДІВ, має багатогранний характер і охоплює різні аспекти господарської діяльності. Важливою складовою є Цивільний кодекс України, який визначає загальні принципи правособ'єктності, порядок укладання договорів та взаємодії між учасниками інтегрованих об'єднань, закладаючи основу для формування корпоративних відносин у даному сегменті.

Господарський кодекс України регулює порядок здійснення підприємницької діяльності, реєстрацію та управління інтегрованими формами господарювання, що забезпечує легітимність їх функціонування та захист прав учасників. Значну роль відіграє Закон України "Про кооперацію" [3], який створює правові умови для формування добровільних об'єднань суб'єктів господарювання, зокрема в аграрному секторі, що сприяє розвитку кооперативного руху та горизонтальних інтеграційних процесів.

Закон України "Про фермерське господарство" [4] регулює діяльність фермерських господарств, що є важливими учасниками інтегрованих структур, і визначає механізми їх співпраці з іншими суб'єктами господарюван-

ня у рамках вертикальної інтеграції. Крім того, Закон "Про акціонерні товариства" та Закон "Про товариства з обмеженою відповідальністю" визначають правові форми організації ВІО і ДІВ, регламентуючи порядок їх створення, управління, розподілу прибутків та відповідальності учасників.

Особливу увагу в законодавстві приділено податковому регулюванню діяльності інтегрованих структур, що визначено Податковим кодексом України. Чітке регулювання податкових зобов'язань сприяє прозорості фінансової діяльності та створює стимули для розвитку інтеграційних процесів.

Антимонопольне законодавство України, зокрема Закон "Про захист економічної конкуренції", відіграє важливу роль у підтриманні рівних умов господарювання, запобігаючи зловживанню домінуючим становищем інтегрованих об'єднань та забезпечуючи ефективну конкуренцію на ринку.

В контексті державного регулювання функціонування аграрного сектору слід виділити Закон України "Про державне регулювання виробництва і обігу сільськогосподарської продукції", який визначає особливості підтримки та контролю за діяльністю сільськогосподарських підприємств, сприяє формуванню державної політики у сфері аграрної інтеграції.

Додатково, нормативно-правові акти Міністерства аграрної політики та продоволь-

ства України встановлюють практичні вимоги до діяльності ВІО та ДІВ, регулюючи стандарти виробництва, звітності, фінансової прозорості та підтримки інноваційних процесів.

Отже, чинна нормативно-правова база України створює комплексне правове поле для розвитку вертикально інтегрованих та добровільно інтегрованих виробничих об'єднань у сільському господарстві, забезпечуючи баланс між інтересами учасників, потребами ринку та завданнями державної політики. Проте, подальша модернізація законодавства та вдосконалення механізмів державного регулювання необхідні для підвищення ефективності інтеграційних процесів, стимулювання інновацій та посилення конкурентоспроможності аграрного сектору в цілому [1].

В умовах українського сільського господарства вертикальна інтеграція розглядається як комплексна форма об'єднання кількох технологічно пов'язаних етапів діяльності в межах одного підприємства або корпоративного об'єднання. Це може включати: обробку землі, вирощування культур, збирання врожаю, його зберігання, переробку та збут. Аналогічна модель застосовується і в тваринництві: від ветеринарного обслуговування до виробництва м'яса, молока, вовни та реалізації готової продукції.

У таблиці представлено п'ять найбільших агрохолдингів України за розміром земельного банку. Лідером є UkrLandFarming, що обробляє понад 437 тис. га землі, що свідчить про значний потенціал у виробництві та переробці сільськогосподарської продукції. Kernel та Миронівський хлібопродукт також мають значні земельні банки, що дозволяє їм ефективно реалізовувати стратегію вертикальної інтеграції. Інші компанії, такі як Агропросперіс та МХП, демонструють стабільний розвиток та значний внесок у аграрний сектор України.

У Таблиці 2 представлено орієнтовні обсяги виробництва провідних агрохолдингів України, що дозволяє оцінити їх внесок у загальну агропромислову продуктивність країни. Згідно з даними Державної служби статистики, загальне виробництво зернових та зернобобових культур в Україні у сприятливі довоєнні роки перевищувало 60 млн тонн щорічно, з яких близько 40—50% експортувалося. У такому контексті компанії UkrLandFarming і Агропросперіс, кожна з яких виробляє або експортує понад 2 млн тонн зернових щороку, займають вагомую частку на ринку (до 7—10% кожна), що свідчить про їхню високу продук-

Таблиця 2. Обсяг виробництва продукції агрохолдингами України

№	Назва агрохолдингу	Обсяг виробництва (орієнтовно)
1	UkrLandFarming	Виробляє понад 2 млн тонн зернових та олійних культур щорічно.
2	Kernel	Експортує понад 5 млн тонн зерна на рік, є найбільшим виробником соняшникової олії в Україні.
3	Миронівський хлібопродукт	Виробляє понад 570 тис. тонн м'яса птиці на рік, є одним з найбільших виробників курятини в Україні.
4	Агропросперіс	Поставляє на експорт більше 2 млн тонн зерна щорічно.
5	МХП	Виробляє понад 730 тис. тонн м'яса птиці на рік, є одним з найбільших виробників курятини в Україні.

Джерело: сформовано на основі [8].

тивність і системну роль у зовнішньоекономічній діяльності аграрного сектору.

Kernel, з обсягом експорту понад 5 млн тонн зерна на рік, забезпечує понад 10% від загального експорту зерна України, а також займає лідируючу позицію у виробництві соняшникової олії, яка є ключовим експортним товаром агросектору. Це підтверджує стратегічну роль компанії в експортно-орієнтованій структурі економіки.

Щодо тваринництва, Миронівський хлібопродукт (МХП), який виробляє понад 700 тис. тонн м'яса птиці щорічно, забезпечує понад 60% загального обсягу виробництва курятини в Україні. Таким чином, МХП виступає не просто лідером у галузі, а й системоутворюючим підприємством, що забезпечує внутрішній ринок та значну частину експорту м'ясної продукції. Це має особливе значення з огляду на необхідність забезпечення продовольчої безпеки в умовах війни та нестабільності поставок.

Загалом, п'ять найбільших агрохолдингів, представлених у таблиці, забезпечують сумарно значну частку сільськогосподарського виробництва країни в стратегічних секторах: зерновому, олійному та м'ясному. Їх домінування вказує на високу ступінь концентрації виробництва, що з одного боку, сприяє підвищенню ефективності, а з іншого — вимагає ефективного державного регулювання для запобігання монополізації і забезпечення рівного доступу до ринкової інфраструктури для малих і середніх виробників.

Крім того, роль цих агрохолдингів зростає в умовах воєнного стану, коли вони здатні акумулювати ресурси, підтримувати безперервність ланцюгів постачання та стабілізувати ціни на аграрну продукцію. Така централізація виробництва робить вертикально інтегровані структури одним із ключових факторів

стійкості аграрного сектору в кризових умовах.

На нашу думку кращим прикладом української моделі вертикальної інтеграції є агрохолдинг МХП (Миронівський хлібопродукт), який об'єднує всі стадії виробництва — від вирощування зернових для кормів, виробництва комбікормів, інкубації яєць, вирощування птиці, забою, переробки до продажу готової продукції в роздрібній мережі. Такий підхід забезпечує підприємству повний контроль над якістю та витратами на всіх етапах аграрного виробництва, дозволяючи ефективно функціонувати в умовах внутрішнього та зовнішнього ринку.

Застосування вертикальної інтеграції в Україні стало відповіддю на виклики економічної нестабільності, логістичні труднощі, обмежений доступ до фінансування та необхідність зміцнення національного аграрного ринку. Водночас вона сприяє розвитку малого і середнього фермерства через участь у кооперативних ланцюгах, де фермери можуть делегувати переробку та збут більшим підприємствам-партнерам, залишаючи за собою контроль над виробництвом.

Характерною особливістю агрохолдингу МХП (Миронівський хлібопродукт) є повна вертикальна інтеграція всіх етапів аграрного виробництва — від вирощування сировини до виробництва кінцевої продукції та її реалізації на внутрішньому і зовнішньому ринках. Структура МХП охоплює понад 360 тис. гектарів сільськогосподарських земель, на яких вирощуються зернові та олійні культури для забезпечення власних комбікормових заводів. Надалі ці корми використовуються для утримання поголів'я птиці на численних птахофабриках компанії, таких як "Вінницька птахофабрика".

М'ясна продукція, зокрема курятина під торговими марками "Наша Ряба" та "Lehko!", проходить повний цикл переробки, упаковки й дистрибуції через розгалужену логістичну мережу компанії. Завдяки таким глибоким інтеграційним зв'язкам МХП забезпечує контроль якості на кожному етапі, знижує витрати та мінімізує залежність від зовнішніх постачальників. Ці переваги особливо актуальні в умовах військового стану та порушення ланцюгів постачання.

МХП активно залучає фермерські господарства до співпраці у вигляді субпідряду або в межах кластерних моделей, де фермери виробляють сировину на замовлення холдингу за чіткими стандартами. Це дозволяє дрібним виробникам інтегруватися у високоефективну

інфраструктуру та мати стабільні канали збуту. За даними самої компанії, близько 45% продукції птахівництва формується в результаті співпраці з локальними партнерами.

У структурі доходів агрохолдингу спостерігається висока частка експортних поставок, зокрема до країн Близького Сходу та ЄС, що дозволяє МХП залишатися валютогенеруючим підприємством і підтримувати продовольчу безпеку України. За різними оцінками, рентабельність діяльності підприємств у структурі МХП сягає 40-60% залежно від напрямку діяльності. Таким чином, МХП є прикладом ефективної реалізації моделі вертикальної інтеграції в українському аграрному секторі, яка забезпечує синергію виробничих, переробних та логістичних компонентів агробізнесу.

Цей тип вертикальної інтеграції правомірно визначити як коротку вертикальну інтеграцію, яка представляє комбінацію виробництв "нижнього або базового рівня" сільськогосподарського виробництва, а також "верхнього рівня", пов'язаного з переробкою, зберіганням та збутом сільсько-господарської продукції.

Крім того, вертикальна інтеграція у сільському господарстві може розглядатися у контексті певної території та виражати зв'язки між виробництвами з географічного ознакою єдності. Наприклад, об'єднання всіх виробників молока на території деяких регіонів. Вироблене у селянських подвір'ях, фермерських господарствах та молочних фермах молоко, транспортується та розподіляється в межах сфери діяльності однієї й тієї ж компанії [6, с. 16].

Іншим показовим прикладом реалізації моделі вертикальної інтеграції в аграрному секторі Київської області є діяльність агропромислового підприємства ТОВ "Агропромхолдинг Авангард". Це вертикально інтегрований аграрний холдинг, який спеціалізується на повному циклі виробництва яєць та продукції птахівництва. Структура холдингу включає: племінні птахофабрики, інкубатори, комбікормові заводи, підприємства із переробки продукції, транспортно-логістичні підрозділи, а також розгалужену торговельну мережу.

До складу інтегрованого виробничого комплексу "Авангард" входять понад 10 суб'єктів господарювання, зокрема фермерські господарства Київщини, що забезпечують постачання зернових для виготовлення власного корму, інкубаційні станції, підприємства первинної і глибокої переробки, логістичні центри та торговий дім з експортним відділом.

Вертикальна інтеграція забезпечила стабільність надходження сировини, контроль

якості на всіх етапах виробничого процесу та значне зниження витрат. Завдяки цьому підприємство досягло високої рентабельності, змогло інвестувати в модернізацію технологій, нарощування виробничих потужностей та розширення асортименту готової продукції — від яєць до сухих яєчних сумішей і фасованих субпродуктів.

Завдяки сталому забезпеченню кормовою базою та централізованому управлінню виробничими потоками, ТОВ "Агропромхолдинг Авангард" забезпечує понад 30% продукції яєчного напрямку в Київській області. Крім того, компанія є важливим експортером — значна частка продукції реалізується на ринках Європейського Союзу, Близького Сходу та Північної Африки.

Таким чином, дана модель вертикальної інтеграції в умовах сучасного аграрного ринку України демонструє здатність адаптації до змін зовнішнього середовища, зниження ризиків постачання та забезпечення стабільності агропродовольчої системи регіону.

Сільськогосподарські підприємства, що стали учасниками вертикально інтегрованих структур (ВІС), також отримали відчутну вигоду від участі в інтеграційних процесах. Окрім гарантованого та своєчасного доступу до фінансових ресурсів, вони змогли значно зменшити обсяги втрат сільськогосподарської продукції, які раніше становили до 25% від загального обсягу валової продукції. Завдяки централізованому управлінню, узгодженості дій між виробниками, переробниками та логістичними операторами, відбулося суттєве підвищення ефективності функціонування всього виробничо-збутового ланцюга.

Поряд із зазначеними перевагами вертикальної інтеграції, в практиці сільського господарства може застосовуватися також модель економічної інтеграції, яка передбачає функціонування базового (виробничого) та допоміжного (переробного або збутового) сегментів у межах єдиної корпоративної структури. Особливістю такого типу є те, що між різними видами діяльності відсутній тісний виробничо-технологічний зв'язок — компанія контролює всі етапи, але кожен з них може функціонувати відносно автономно.

Наприклад, зерно, вирощене в певному регіоні, може бути реалізоване переробному підприємству, яке входить до структури великої агрокорпорації, однак фізично не пов'язане з виробничими потужностями даного регіону. Переробна компанія може мати власників, відмінних від сільгоспвиробників, або закупо-

увати зерно у широкого кола постачальників, включно з тими, що не є частиною ВІС. Подібна практика є досить поширеною на підприємствах, які спеціалізуються на переробці зернових культур, зберіганні врожаю на елеваторах та зерносховищах.

Таке функціональне розмаїття та варіативність моделей інтеграції пояснюються низкою чинників, серед яких: географічна доцільність розташування виробничих і переробних потужностей, якість та обсяг сировини, розвиненість транспортної та логістичної інфраструктури, гнучкість у формуванні закупівельної політики, наявність стратегічних партнерств тощо. У сукупності ці фактори визначають оптимальну модель інтеграційної взаємодії у сільському господарстві на регіональному та національному рівнях.

Аналогічні вертикально інтегровані структури активно функціонують і в аграрному секторі Київської області. Зокрема, показовим прикладом такого об'єднання є діяльність агропромислового підприємства ПАТ "Миронівський хлібопродукт" (МХП), яке виступає одним із найбільш потужних вертикально інтегрованих агрохолдингів не лише регіону, але й усієї України. У Київській області підприємство має розгалужену мережу виробничих і переробних підрозділів, зокрема Миронівську птахофабрику, завод із виробництва кормів, сучасні забійні та пакувальні лінії, а також логістичні комплекси.

Модель діяльності МХП в регіоні повністю відповідає принципам вертикальної інтеграції: агрохолдинг контролює всі етапи аграрного ланцюга — від вирощування зернових культур (для виробництва власних кормів), інкубації, вирощування птиці, забою та пакування — до роздрібної реалізації продукції під відомими брендами ("Наша Ряба", "Легко", "Башинський" тощо).

Саме в птахівничому напрямі вертикальна інтеграція проявляється найповніше: це дозволяє мінімізувати витрати, контролювати якість продукції на кожному етапі, уникати сезонних коливань цін на сировину та забезпечити сталу присутність на внутрішньому й зовнішньому ринках. Продукція МХП експортується у понад 80 країн світу, а підприємства Київщини є важливою ланкою в цій виробничо-логістичній системі.

Таким чином, вертикально інтегрована структура, що реалізована у МХП на прикладі Київської області, демонструє практичну ефективність моделі сталого аграрного розвитку, де забезпечується висока рентабельність вироб-

ництва, продовольча безпека, а також створюються робочі місця в сільській місцевості.

Сучасні трансформації в аграрному секторі України, спричинені викликами повномасштабної війни, порушенням логістичних ланцюгів, дестабілізацією експортної політики та зростанням ризиків у забезпеченні продовольчої безпеки, зумовлюють необхідність пошуку ефективних моделей організації виробництва. Однією з ключових інституційних форм, яка демонструє відносну стабільність у кризових умовах, є вертикальна інтеграція [7].

Вертикально інтегровані структури (ВІС) у сільському господарстві — це багатофункціональні об'єднання підприємств, що охоплюють повний цикл аграрного виробництва: від обробки землі, вирощування та переробки продукції до її зберігання, транспортування і збуту. Основною перевагою таких структур є здатність формувати замкнені технологічні цикли, що дозволяє значно скорочувати собівартість одиниці продукції шляхом зниження транспортних витрат, витрат на проміжних посередників та ефективнішого використання ресурсів. Особливо важливим цей чинник є в умовах обмеженого доступу до портів та інфраструктури, які зазнали руйнувань.

Додатково вертикальна інтеграція забезпечує контроль над внутрішніми логістичними процесами, стабільність постачання, прогнозованість доходів і захист специфічних знань та технологій ("ноу-хау"), які залишаються в межах однієї корпоративної структури. Це має особливе значення для забезпечення якості та безпечності сільськогосподарської продукції, яка постачається як на внутрішній ринок, так і на зовнішні ринки через гуманітарні або міжнародні продовольчі програми.

Проте, попри наявні переваги, вертикальна інтеграція має і низку обмежень. Одним із суттєвих недоліків є зниження гнучкості управлінських рішень на рівні окремих підрозділів. В умовах воєнної турбулентності, коли ринки змінюються динамічно, це може призводити до неефективного використання ресурсів. Ускладнення управлінської структури зумовлює зростання умовно-постійних витрат, що впливає на рентабельність. Більше того, сучасні дослідження демонструють, що між ступенем вертикальної інтеграції та рівнем прибутковості сільськогосподарських підприємств спостерігається незначна пряма залежність. Проте водночас зменшується рівень збитковості, що є важливим для стійкості бізнесу в умовах ризику.

У структурі ВІС вітчизняного сільського господарства ключовим залишається природно-ресурсний компонент — земля та її продуктивний потенціал. Типова структура таких об'єднань охоплює численні взаємопов'язані ланки: від обробки ґрунту й аграрного виробництва до переробки, фасування, зберігання, збуту та логістики. Такі інтегровані моделі характерні, зокрема, для найбільших аграрних корпорацій України (наприклад, МХП, "Кернел", "Астарта"), які у складних умовах зберігають конкурентоспроможність та забезпечують критичні потреби країни в продовольстві.

Враховуючи стратегічне значення аграрного сектору в період воєнного стану, вертикальна інтеграція може і надалі відігравати ключову роль у відновленні та стабілізації агропромислового виробництва. Проте її розвиток потребує обережного підходу: важливо забезпечити баланс між централізацією управління та гнучкістю оперативного реагування на ринкові виклики. У цьому контексті підтримка держави, розвиток інфраструктури, податкові стимули та антикризове регулювання мають стати важливими елементами політики відновлення національного сільського господарства.

ВИСНОВКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШОГО РОЗВИТКУ У ДАНОМУ НАПРЯМІ

Вертикально інтегровані системи різного типу та характеру, що почали формуватись у сільському господарстві України ще з 90-х років ХХ століття, на сучасному етапі стали одним із ключових механізмів стабілізації й розвитку національного аграрного сектору. Їх поява була зумовлена не лише потребою у відновленні виробничо-господарських зв'язків після розпаду колишніх агропромислових структур, а й об'єктивною необхідністю побудови ефективної, ринково орієнтованої моделі аграрного виробництва. У сучасних умовах, особливо в період воєнного стану та загально-економічної турбулентності, вертикально інтегровані об'єднання (ВІО) відіграють надзвичайно важливу роль як інструмент підвищення ефективності, гнучкості та конкурентоспроможності сільськогосподарських підприємств.

На прикладі таких потужних аграрних структур, як МХП, "Кернел", "Астарта" та ін., проаналізованих у таблицях, можна побачити, що саме великі вертикально інтегровані агрохолдинги забезпечують значну частку валового виробництва аграрної продукції, займаючи лідируючі позиції за площею оброблюваних

угідь та обсягами реалізації продукції. Згідно з представленими статистичними даними, такі підприємства охоплюють повний ланцюг створення доданої вартості: від первинного виробництва сільськогосподарської сировини до її переробки, пакування, зберігання та збуту. Саме цей фактор дозволяє їм мінімізувати ризики, пов'язані зі змінами цін на ринку, перебоями в логістиці та нестачею трудових ресурсів.

Разом із тим, важливо підкреслити роль державного регулювання в забезпеченні ефективного функціонування таких структур. Умови інтеграції в аграрному секторі формуються не лише ринковими механізмами, а й залежать від ефективності дії правових, фінансових, податкових та інституційних інструментів державної аграрної політики. Наявність правової бази щодо кооперації, кластеризації, концесій, інвестиційного та антикризового регулювання є фундаментальною передумовою для сталого розвитку вертикальних інтеграцій. Особливої уваги потребує забезпечення прозорості земельних відносин, підтримка малого і середнього бізнесу у процесі входження в інтеграційні об'єднання, а також розвиток інфраструктури агрологістики та експорту.

Таким чином, вертикальна інтеграція, за умови належної державної підтримки, може стати ключовою моделлю стійкого аграрного розвитку в післякризовий період. Вона не тільки сприяє підвищенню ефективності виробництва й забезпеченню продовольчої безпеки, а й створює потенціал для залучення інвестицій, інноваційного оновлення агросектору та розбудови сучасної агропромислової системи України, здатної відповісти на виклики глобального ринку.

Література:

1. Закон України "Про інноваційну діяльність" від 4 липня 2002 року № 40-IV. Відомості Верховної Ради України, 2002, № 35, ст. 275. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/40-15#Text>
2. Закон України "Про інвестиційну діяльність" від 19 жовтня 2001 року № 1560-IV. Відомості Верховної Ради України, 2001, № 43, ст. 250. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1560-14#Text>
3. Закон України "Про кооперацію" від 19 червня 2003 року № 1089-IV. — Офіційний вісник України, 2003, № 33, <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1087-15#Text>
4. Закон України "Про фермерське господарство" від 15 травня 2003 року № 973-IV. — Офіційний вісник України, 2003, № 28, зі зміна-

ми від 10.10.2024 р. № 4017-IX <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/973-15#Text>

5. Орлов О. О., Рясних Є. Г., Савченко О. В. Формування цін на інноваційну продукцію: проблеми та шляхи вирішення. Трансформаційна економіка. 2023; № 1: 9. DOI: <https://doi.org/10.32782/27868141/202319>

6. Осташко Т. О., Маслак О. І. Підтримка аграрного сектора в умовах воєнного стану. Економічна політика. 2023. № 24. С. 10—22. DOI: [10.32782/2524-0072/2021-24-11](https://doi.org/10.32782/2524-0072/2021-24-11)

7. Скоробогатова Н. Є. Інвестиційне забезпечення інноваційного розвитку підприємств в умовах індустрії 4.0. Економічний вісник НТУУ "КПІ". 2021; № 18. DOI: <https://doi.org/10.20535/23075651.18.2021.241099>

8. Державна служба статистики України: https://www.ukrstat.gov.ua/operativ/menu/menu_u/cg.htm

References:

1. The Verkhovna Rada of Ukraine (2002), The Law of Ukraine "On innovation activity", available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/40-15#Text> (Accessed 12 June 2025).
2. The Verkhovna Rada of Ukraine (2001), The Law of Ukraine "On investment activity", available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1560-14#Text> (Accessed 12 June 2025).
3. The Verkhovna Rada of Ukraine (2003), The Law of Ukraine "On Cooperation", available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1087-15#Text> (Accessed 15 June 2025).
4. The Verkhovna Rada of Ukraine (2003), The Law of Ukraine "On Farming", available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/973-15#Text> (Accessed 15 June 2025).
5. Orlov, O.O., Riasnykh, Ye.H. and Savchenko, O.V. (2023), "Formation of prices for innovative products: problems and ways of solving them", *Transformatsiina ekonomika*, vol. 1, pp. 9. <https://doi.org/10.32782/27868141/2023-1-9>.
6. Ostashko, T.O. and Maslak, O.I. (2023), "Support of the agrarian sector under martial law", *Ekonomichna polityka*, vol. 24, pp. 10—22. <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2021-24-11>.
7. Skorobohatova, N.Ye. (2021), "Investment support of innovative development of enterprises in the context of Industry 4.0", *Ekonomichnyi visnyk NTUU "KPI"*, vol. 18. <https://doi.org/10.20535/23075651.18.2021.241099>.
8. State Statistics Service of Ukraine (2025), available at: https://www.ukrstat.gov.ua/operativ/menu/menu_u/cg.htm (Accessed 15 June 2025).

Стаття надійшла до редакції 21.06.2025 р.